

SLESVIG OG HOLSTEN

Kai Fuhrmann: *Die Auseinandersetzung zwischen königlicher und gottorfscher Linie in den Herzogtümern Schleswig und Holstein in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts.* (Kieler Werkstücke, Reihe A, 1. Frankfurt a. M. 1990). 663 s.

Med sin dissertation om striden mellem de gottorpske hertuger og de danske konger i årene 1672-1721 tager Kai Fuhrmann en problemstilling op, som i det 19. århundrede og et godt stykke op i det 20. vakte heftige nationale lidenskaber hos både danske og tyske historikere. Dengang udgjorde historien et rigt arsenal af argumenter i grænsekampen, men i dag er gottorpspørgsmålet totalt afpolitiseret. Kai Fuhrmann har nu støvet det gamle stridsemne af i en moderne, nøgtern fremstilling, der ligeligt tilgodeser tysk og dansk forskning i et kompliceret emne. Forfatterens største fortjeneste er dog, at han løfter problemstillingen ud af den ældre forsknings snævre juridiske diskussion og i stedet sætter den ind i en nordeuropæisk storpolitisk sammenhæng.

Når Fuhrmanns bog næppe vil rejse lidenskaber, hænger det også sammen med den form, bogen har fået: knap 700 ensformige sider, der kun brydes af et par stamtavler, mens man ganske savner kort. At der ingen billeder er af aktører, slotte, befæstninger og begivenheder, kan derimod næppe lægges forfatteren til last. Til gengæld er der ikke sparet på det lærde apparat; halvandet hundrede sider med noter og litteraturliste og godt 50 sider med de vigtigste kilder. Når dertil lægges, at der bringes en mængde citater med et rigt indhold af uoversatte latinske og gammeltyske vendinger, vil det for-

stås, at bogen henvender sig til specialisterne. Selv om Fuhrmanns »Schlussbetrachtung« på 60 () sider giver et bredere tilgængeligt resumé, vil hans bog dog mest få betydning ved de velovervejede konklusioner, den stiller til rådighed for de forskere, der skal sammenfatte periodens danske, slesvigske og holstenske historie. Derfor er det også et mindre onde, at bogen så at sige stiger direkte ind i historien i 1672 uden at ofre mange ord på forhistorien: delingen af Slesvig i 1544, de indledende stridigheder om ærkebispedømmet Bremen og hertugdømmet Gottorps alliance med Sverige under Karl Gustav-krigene, hvor ved hertugen i 1658 kunne udnytte det danske nederlag til at opnå fuld suverænitæt for sin ministat.

Fuhrmann lægger hovedvægten på årene 1672-89, hvor han giver en grundlæggende fremstilling af Christian V.s mislykkede forsøg på at genetablere den i 1658 bortfaldne danske lensoverhøjhed. På grundlag af traktater, arkivalier fra Tyske Kancelli og de gottorpske hertugers arkiver samt den rigge beholdning af samtidige stridsskrifter på Kiels Universitetsbibliotek kan Fuhrmann påvise, hvorledes den dansk-gottorpske konflikt var vævet tæt sammen med storrigtspolitikken.

Ud over det langsigtede mål spillede forsvarsstrategiske her syn en stor rolle i Christian V.s politik. Skulle det danske monarki forsvare sig mod indtrængende tropper fra Sveriges nordtyske besiddelser, måtte Gottorp først neutraliseres militært, fordi hertugdømmet fortsat var allieret med svenskerne. Da kongen i 1675 forberedte en krig mod Sverige, tvang han derfor først den gottorpske hertug til at indgå en traktat i Rendsborg i 1675, der godkendte

kongens primat i forsvarsanliggender og hans ret til at benytte de gottorpske fæstninger, ligesom hertugen måtte opgive suveræniteten over sine dele af hertugdømmet Slesvig. Da kongen ikke fandt, at hertugen opfyldte traktatens betingelser, skred han i 1676 til en besættelse af Gottorps slesvigske dele (»sekvæstration«). I 1679 måtte han imidlertid trække sine tropper ud efter krav fra Frankrig, men det lykkedes ham at undgå en nybekræftelse af dette lands garanti for den gottorpske suverænitet, og Rendsborgtraktaten blev ikke ophævet. I 1680 indgik kongen og hertugen en traktat, der pålagde sidstnævnte at betale til kongens forsvarsforanstaltninger.

Med udgangspunkt i 1680-traktaten søgte Christian V. gennem propagandaskrifter at vinde hævd for, at Gottorp ikke besad fuld suverænitet. Samtidig samarbejdede han med de plønske hertuger om at ruinere Gottorp økonomisk. I april 1684 kulminerede kongens bestræbelser på at underminere Gottorp, da han stillede hertugen overfor et ultimatum om at overholde Rendsborgtraktaten. Da Gottorp ikke gav et tilfredsstillende svar, skred kongen samme år til en ny besættelse og en indlemmelse af den gottorpske del af Slesvig i sin egen del. De udenrigspolitiske konjunkturer var gode, eftersom Sverige var svækket og Brandenburg neutral. Imidlertid overvurderede Christian V. sin handlefrihed, da han i 1686 militært truede Hamburg til at underordne sig Danmark. Under trusler om krig fra en række lande måtte kongen trække sig tilbage. Da den tyske kejser i 1689 erklærede Frankrig rigskrig, blev situationen yderligere prekær, fordi Danmark var allieret med Frankrig. Det lykkedes kongen at komme ud af klemmen, men prisen var en fuldstændig restitution af den gottorpske hertug til status quo før 1675.

Skildringen af tiden 1672-89 er uden tvivl bogens vigtigste og bedste del. Begivenhederne frem til og med 1721 behandler Fuhrmann mest i oversigtsform og som diskussion af den eksisterende forskning. Den gottorpske hertug knyttede sig efter 1694 tættere til Sverige og oprustede militært. 1699-1700 udnyttede den nye danske konge Frederik IV. påny en udenrigspolitisk heldig konstellation til at besætte den gottorpske del af Slesvig, men lige så forgæves som faderen. Han fik imidlertid en chance påny, da Sverige blev besejret under Den store nordiske Krig, og det lykkedes at afdække Gottorps dobbeltspil. På trods af erklæret neutralitet overlod hertugen fæstningen Tønning til svenskerne, som dog måtte overgive sig til den danske konge i 1713. Herefter faldt Gottorps støtter fra, og i 1721 kunne Frederik IV. endelig tage den gottorpske del af Slesvig i varig besiddelse.

Hvad Frederik IV. konkret foretog sig, har været meget omstridt mellem tyske og danske historikere. Fuhrmann mener, at Frederik IV. i hyldningspatentet og hyldningseden fra 1721 blot nævner inkorporationen i den danske krone som sin hensigt, men reelt nøjedes med at fastslå, at hele Slesvig nu stod under kongen og hans arveefterfølgere. At kongelovens arvefølge skulle være gældende, blev stiltiende forudsat. Om det sidste ord hermed er sagt i den udviklede sag, får stå hen. For undertegnede at se er der en uoverensstemmelse i, at Frederik IV. på den ene side af politiske grunde skulle afstå fra en inkorporation i 1721 til fordel for en senere indlemmelse »peu après peu« og på den anden side offentligt erklære sin hensigt om inkorporationen i patent og ed, når det nu var så kontroversielt.

Hans Schultz Hansen

Jes Peter Caspersen: *Sådan var det. E-*